

SAML ET BLOMSTRENDE LANDSKAB

Indsamling af frø fra vilde planter kan give et forbedret fødegrundlag for de bestøvende insekter. Her kan du læse, hvad du skal være opmærksom på, hvis du vil samle frø fra vilde planter.

AF ROLF TULSTRUP THEUERKAUF
Danmarks Biavlerforening
rt@biavl.dk

Vi skal alle hjælpe til med at gøre Danmark til et blomstrende land – til gavn for de mange insekter som er afhængige af blomsternes nektar og pollen. Det gælder bier, sommerfugle, svirrefluer og andre bestøvende insekter. Der er flere måder til at medvirke til et blomstrende Danmark; bl.a. ved at udså nogle af de mange glimrende bestøvervenlige frøblandinger. Men du kan også hjælpe til ved selv at samle frø fra vilde planter. Det giver – foruden glæden over at skabe et

større fødegrundlag for de bestøvende insekter – dejlige naturoplevelser, skærpet iagttagelsesevne (hvilke insekter besøger blomsterne) og et øget plantekendskab.

Saml lokalt og behersket

I løbet af sommeren er det en god idé at holde øje med de vilde blomstrende planter. Læg mærke til om de besøges flittigt af bier på varme dage. Gør de det, ved du, at du har fundet planter som det er værd at samle. Du skal kun indsamle frø fra blomsterplanter, som i forvejen er i dit lokalområde. Samtidig er det vigtigt, at du altid sikrer dig, at du ikke indsamler fra en sjælden eller fredet plante. Du skal naturligvis heller ikke samle frø fra invasive planter – tværtimod skal de bekæmpes.

Må man samle frø?

Ifølge bekendtgørelse om offentlighedens adgang til ophold og færdsel i naturen (BEK nr. 852 af 27/06/2016) hedder det:

§28. På strandbredder, andre kyststrækninger, klit-fredede arealer, i skove, på udyrkede arealer og på veje og stier i det åbne land er ikke tilladt følgende: Stk. 5) Foretage erhvervsmæssig indsamling af nødder, bær, svampe, frø og kogler, blomster, urter, grene, kviste, mos og lav m.v. *Indsamling i begrænset omfang til privat brug er tilladt.* Kogler må dog kun tages fra skovbunden. Grene og kviste må ikke indsamles i bevoksninger, hvor der oparbejdes pyntegrønt.

Ønsker du at indsamle frø fra planter på privat grund, skal du naturligvis altid først spørge ejeren om lov.

Når du har fundet en god bestand af blomstrende planter, er det vigtigt, at du er i stand til at beherske

din indsamling. En plantebestand skal ikke ribbes fuldstændigt for frø, men tag kun den mængde du skal bruge (se afsnittet Tag ikke mere end højst nødvendigt).

Sådan vurderer du frøenes modenhed

Når du har fundet en bestand af bivenlige planter, skal du holde øje med dem så du er klar over, hvornår de begynder at have modne frø. Notér eventuelt tidspunktet for afblomstring. Perioden fra blomstring til modenhed af frø varierer fra art til art, men sædvanligvis er frøene modne 6-8 uger efter blomstring.

Du kan undersøge om frøene er modne ved at samle nogle få frø fra tørre blomsterstande. Drys frøene ud i håndfladen og bemærk frøenes farve. Sædvanligvis er frøene brune, når de er klar til høst, men en mere pålidelig metode til at vurdere om de er høstmodne er, hvis du med din tommelfingernegl halverer nogle af frøene. Giver frøene et lille klik, når du deler dem, er det tegn på, at frøskallen er færdigdannet og frøet vil være klar til at blive høstet. Når du kigger på det halverede frø, vil det indre være hvidt i de høstklare frø. Er frøet derimod sort indeni, er det tegn på, at frøet ikke har udviklet sig ordentligt. Hvis frøet er grønt eller flødefarvet indeni, er det endnu ikke færdigudviklet – i sådanne tilfælde er det bedst at vente lidt med indsamlingen.

Nogle arters frø sidder i bælg eller skulper, og frøene er normalt modne, når bælg eller skulpe er brun og indtørret.

Tag ikke mere end højst nødvendigt

Du må aldrig overhøste en bestand, og du skal altid sikre dig, at du efterlader en tilstrækkelig mængde frø til at give en sund bestand i det efterfølgende år. Det er god skik højst at samle hver femte frøstand. Du bør helst kun høste én gang fra hver plantebestand om året, og derfor er det vigtigt at vælge tidspunktet nøje, så der er flest muligt modne frøstande på høsttidspunktet. Fra naturens side er tidspunktet for modenhed spredt ud, så når du besøger en bestand vil nogle frø endnu være grønne, andre vil være brune og atter andre vil allerede være blevet spredt.

Inden du begiver dig ud for at høste frø fra en bestand, bør du på forhånd have en forestilling om, hvor mange frø du har behov for. Hvis du skønner at have behov

Lav dine egne frøposer

Klip, fold og lim – så har du en lille frøpose til dine indsamlede frø. Du kan downloade skabelon til frøposen på www.bivenlig.dk

for 50 frø, og din test af frøenes modenhed afslører, at fem ud af ti frø er modne, ja så skal du høste 100 frø for at få 50 modne frø.

Indsamling

En varm solskinsdag er et godt tidspunkt at foretage selve indsamlingen på. For at få mest muligt ud af din frøhøst er det bedst at udvælge en stor og sund plantebestand at indsamle fra. Når du indsamler frø/frøstande, så tag fra forskellige planter for at øge den genetiske diversitet af din fremtidige plantebestand. Når du samler frø, skal du kun samle fra planterne og undgå at samle frø op fra jorden, da de kan være syge eller dårlige.

De indsamlede frø og frøstande puttes i poser af papir eller stof, eller opbevares i f.eks. kaffefiltre. De kan også kommes i en åben beholder, hvor de kan ånde og hvor de er beskyttet mod direkte sollys. Husk at forsyn de indsamlede frø med mærkat med oplysninger om planteart, dato og indsamlingssted.

Tørring og rensning af frø

Når du kommer hjem fra en vellykket indsamlingstur, er det første du skal gøre at få rensat de værste urenheder fra. Hæld frøene ud i en bakke eller lignende, og fjern blade, stilke, insekter og andre urenheder. Nu kan du vælge, om du vil så frøene ud med det samme eller om du hellere vil gemme frøene til udsåning på et senere tidspunkt.

Hvis du vil gemme frøene, skal du tørre frøene/frøstandene. Lad frøene blive i bakken og placer dem i et lunt (omkring 18°C) lokale med god luftcirkulation og uden direkte sollys. Frøstandene kan kommes i en plastpose og hænges op, så undgår man at frøene spildes. Sørg endelig for, at mus ikke har adgang til frøene – de nærer nemlig stor kærlighed for plantefrø. Efter nogle uger bør frøene være tilstrækkeligt tørre til yderligere rensning.

Nu skal frøene renses for avner m.v. Til dette formål kan en fintmasket sigte fjerne meget støv. En sigte med store huller (store nok til at selve frøet kan passere igennem) vil fange større avner og skaller – her vil en almindelig køkkensigte udmærket kunne bruges. Det er en god idé at have et udvalg af sigter med forskellig maskestørrelse. Sigten vælges efter frøstørrelsen. Fine frø skal kunne passere igennem, mens avnerne bliver tilbage. Store frø skal blive i sigten, mens avnerne sigtes fra.

Når avnerne er blevet sigtet fra frøene vil der oftest stadig være noget fint fnuller sammen med frøene. Fnulletteret kan fjernes ved vindens hjælp. Det gøres bedst på en varm solskinsdag uden for megen vind. Kom frøene i en stor bakke, og kast herefter forsigtigt frøene op i luften og grib dem atter med bakken. Nu vil vinden føre urenhederne bort. Alternativt kan man

hælde frøene fra en skål over i en anden; dette gøres gentagne gange og med stigende afstand mellem skålene. Processen gentages indtil de fleste urenheder er blæst bort – det gør ikke noget, hvis der stadig er lidt avner og fnuller tilbage. Vær opmærksom på, at særligt ved meget små frø kan det være vanskeligt at undgå, at nogle ryger på jorden. Derfor er det en god idé at foretage rensningen på en græsplæne eller et sted, hvor frøene gerne må etablere sig.

Sådan opbevarer du frøene

Kom dine rensede og tørrede frø i en lufttæt beholder. Nogle praktiserer at komme silica gel sammen med frøene for at fjerne så meget fugt som muligt. Når frøene er helt tørre, fyldes de i papirposer og opbevares tørt og køligt. Har du ikke mulighed for at opfylde begge krav, er det vigtigst, at frøene opbevares tørt. Tørt og lunt er bedre end fugtigt og køligt.

Du kan også komme frøene i en metaldåse (derved er frøene beskyttet mod mus), og opbevare dem udenfor i et skur eller lignende. Det er vigtigt, at beholderen holdes væk fra varmekilder og direkte sollys. Alfa og omega for opbevaring af frø er, at de opbevares tørt og køligt.

Frøenes spiredygtighed kan forlænges med flere år ved nedfrysning. Vil du fryse frøene ned, er det yderst vigtigt at sørge for, at frøene er fuldstændig tørre inden nedfrysningen.

Nogle frø skal have kulde

Den tid, der går fra frøet frigøres og til det spirer, er yderst varierende. Hos nogle planter spirer frøene straks, når det kommer til et egnet sted, mens de hos andre først spirer efter en vis tids forløb. Denne ventetid kan være betinget af ydre forhold som temperatur, vand eller ilt (frøet er i dvale) eller det kan skyldes indre forhold som f.eks., at der skal ske en eftermodning, spiringshæmmende stoffer skal nedbrydes eller frøskallen skal blive permeabel (spirehvil). Biologisk har forsinkelsen af spiringen den betydning, at frøet får mulighed for at overleve en ugunstig årstid, eller der bliver tid nok til en spredning over større afstande. I naturen vil kravet om lave temperaturer beskytte frøet fra for tidlig spiring om efteråret eller under en varmeperiode om vinteren. Sådanne planter benævnes kuldekimere.

Fredede planter og lovgivning

Mange planter findes i så få eller små bestande i Danmark, at de risikerer at blive udryddet her i landet. Derfor er mange af dem fredede. Fredede planter må ikke samles ind og må ikke fjernes fra det sted, de vokser op.

I Danmark er antallet af højerestående planter godt 1000 arter. Dette tal dækker kun de oprindeligt hjemmehørende arter. Hertil kommer næsten lige så mange arter, der er indførte eller indslæbte til landet. Cirka 70 danske plantearter er fredede, og af disse udgør orkidéerne ca. 35 arter. På Miljøstyrelsens hjemmeside (www.mst.dk) kan du orientere dig om, hvilke plantearter der er fredede.

Foto Colourbox

Foto Colourbox

Arter som har behov for en kuldeperiode sås om efteråret. Alternativt kan frøene opbevares vinteren over et køligt sted – eventuelt kommes de i køleskab/fryser for en periode.

For at vække et frø fra dets frøhvile, skal du behandle frøene på samme måde som det de ville blive udsat for ude i naturen. Kuldekimere skal derfor gennem en periode med både kulde, lys og fugtighed. Kuldebehandlingen varierer indenfor de enkelte arter og især længden kan være forskellig. Fælles for alle kuldekimere er, at spiringsprocenten er størst, når frøene udsættes for temperaturer på 2-5 grader samt at fugtigheden er tilstrækkelig stor til, at frøene ikke tørrer ud.

Ønsker du en kontrolleret kuldebehandling, gøres det nemmest i en lukket pose i et køleskab, hvor du holder temperaturen på omkring 2 grader. Frøene lægges i små poser med fugtigt (ikke vådt!) sand, vermiculit, perlit eller savsmuld. Her ligger frøene i kuldeperioden, hvorefter de tages ud og sås ud i bakker og stilles udendørs. Alternativt kan du så kuldekimer direkte i spirekasser og stille dem beskyttet på en mistbænk eller et andet beskyttet sted i haven. Det er vigtigt, at du beskytter dine frøbakker, da frøene tager skade af hård frost. Derudover må de ikke stå for meget i mørke.

Sådan bruger du dine frø

I naturen producerer planter store mængder frø, da en stor del af dem ikke vil føre til nye planter. Sår du dine frø direkte i haven eller på en græseng, vil der være en stor sandsynlighed for, at en betragtelig andel ikke vil kunne konkurrere med de græsse og planter, som i forvejen er til stede. Derfor er det en god idé først at så frøene i små pletter eller spirebakker, og først plante de små planter ud, når de er store nok.

Kilder

All-Ireland Pollinator Plan, www.pollinators.ie
www.havenyt.dk

Vald. M. Mikkelsen (1981) Morfologisk botanik. DSR Forlag, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.